

185. výročí narození Františka Bedřicha Ševčíka, čestného občana Jedovnic

13. října 2009 uplyne 185 roků od narození profesora Františka Bedřicha Ševčíka, druhdy čestného občana Jedovnic. Jde sice o výročí nikterak kulaté, ale čekat s textem, který by ho připomenul, nejméně 5 roků na „kulatiny“ snad není nutné.

Úvodem musím poděkovat obecnímu kronikáři panu Jiřímu Roudnému za zapůjčení dávné brožury od Jana Křtitele Horňanského z roku 1898 – díky tomu je 1 kopie od letošního jara k dispozici všem v místní knihovně.

J.K. Horňanský učinil velmi záslužnou věc – s vědomím, že vrstevníků a tedy i pamětníků činů prof. Ševčíka bude rychle ubývat, pokusil se již krátce po jeho smrti (+22. ledna 1896) sepsat monografii o jeho životě. Kromě životopisu brožurka obsahuje podstatnou část historicky velmi cenné Ševčíkovy zprávy z roku 1889 „Z českého života ve Vídni za let 1841-1862“. Následuje popis Ševčíkova pohřbu, text závěti včetně dodatků, jíž zřizuje v Jedovnicích dva nadační domy, seznam předmětů předaných do vlasteneckého muzea v Olomouci. Horňanský dále požádal některé lidi, kteří byli s prof. Ševčíkem v kontaktu, aby sepsali své vzpomínky na něho – od některých nedostal přes urgenci žádnou odpověď. Na závěr monografie je převzat stručný životopis profesorovy manželky Františky Barbory Ševčíkové – a tedy i příběh jejich manželství. Bohužel, již nikdo další neprovedl kompletnější a kritičtější zhodnocení života a díla F.B. Ševčíka. Můj text čerpá především z této Horňanského práce.¹

František Ševčík (biřmovaný Bedřich) se narodil 13. října 1824 v podsedku č.p. 73 na náměstí. K domu patřilo asi 20 mír (měřic) pole, tedy asi 3,84 hektaru. Ševčík se narodil do veliké bídy, neboť dřevěný dům rodičů do základů vyhořel při velkém požáru Jedovnic v roce 1822 (tehdy vyhořel kostel, fara, škola a 57 domů). Rodiče se zadlužili půjčkou na stavbu nového domu, navíc přišla neúrodná léta, kromě malého Františka vychovávali dalších šest dětí...²

Po nástupu do školy Ševčíka mocně ovlivnil učitel Jakub Paděra³ který byl i schopným hudebníkem. Po jeho vzoru toužil i Ševčík stát se učitelem, byl velmi nadaný a houževnatý, stal se nejlepším žákem školy. O jeho rozvoj se přičinil i jedovnický kaplan P. Antonín Růžička, kterého si Ševčík až do smrti považoval (po rodičích) nejvíce. Jelikož k přijetí do pedagogického kursu v Brně bylo třeba absolvovat tři třídy německé školy a znát hudbu, Paděra zdarma cvičil Ševčíka ve hře na housle a zpěvu, P. Růžička jej učil němčinu a latinu, takže chlapec mohl vypomáhat ve škole a stal se i kůrovým zpěvákem.

Ve 13 letech, po absolvování jedovnické národní školy, bylo nutno si vybrat povolání – velmi nerad se rozhodl nastoupit tehdy běžnou cestu učení se v jedovnických knížecích hutích, což bylo bez nákladů a velmi rychle mohl vydělávat slušné peníze (které mnozí tamní dělníci stejně rychle propíjeli a prohrávali). Když jeho zklamání viděli rodiče, navštívili uč. Paděru i P. Růžičku s prosbou o pomoc pro zajištění dalších synových studií. P. Růžička s mladíkem neúspěšně navštívil brněnské kláštery, nakonec domluvil ubytování u svých chudých rodičů, kteří žili v jedné místnosti se dvěma dětmi, Ševčík dostal vyhrazen koutek na přespání v kuchyňce. Za byt, snídaně a večere platili jeho rodiče naturáliemi. P. Růžička vyjednal chlapci zdarma 3 obědy v týdnu u kapucínů a 1 u jedné zbožné rodiny. Ševčík si později našel prostornější ubytování, ale bez stravy – peníze si opatřoval jednak vlastní prací, jednak mu vypomohli kapucínští kněží.

Přes toto zajištění okusil Ševčík při studiích v Brně často hlad a život bez krejcaru v kapse, pedagogický kurs ovšem dokončil s nejlepším možným hodnocením. Mohl se stát školním pomocníkem – ale rozhodl se studovat dále. V roce 1842 odešel do Vídně, jež se mu stala životním osudem, a začal studovat na c.k. polytechnice – studia ukončil roku 1849. Během studií se živil doučováním a vyučováním, dokonce i suplováním na různých školách. K tomu

studoval zpěv na konzervatoři, zpíval ve sborech, dále hrál na housle a účastnil se schůzí vlasteneckých spolků, navštěvoval různé přednášky a soukromě studoval francouzštinu, italštinu a angličtinu, takže na spánek mu moc času nezbyvalo. Zamiloval si především matematiku, v níž také vynikal.

Vlastenecká činnost Ševčíkova je podstatnou kapitolou jeho života. Slované se v době jeho příchodu ve Vídni těšili nevalné pověsti – byli považováni za hloupé, za zloděje... Ševčík se ale hrdě hlásil ke svému národu, sám sebe označuje opakovaně jako Slovana, Čechoslovana, Moravana, občas Čecha. Zdá se, že v jeho pojetí je Čechoslován (= Čech) označením národa jazykového, Moravan označením národa zemského. Ševčík se stal členem a velmi rychle „motorem“ slovanského a především čechoslovanského kulturního života ve Vídni. Scházeli se po hostincích, půjčovali si české knihy, recitovali české básně a - především – zpívali české písně. Ševčík jako intelektuál ve shodě se svými druhy zvolil cestu kulturní emancipace – r. 1844 stál u pořádání prvního slovanského plesu ve Vídni, r. 1845 u první vídeňské slovanské besedy – hudebního a pěveckého koncertu. Cílem bylo jednak „dát dohromady“ vídeňské Slovany, jednak zajistit účast prominentních osobností – slovanské šlechty, politiků, umělců – aby si své slovanství uvědomili a podporovali. Současně tyto akce byly argumentem při „misijních cestách“ pro lid na Moravě (neboť Morava měla blíže k Vídni než k Praze), aby se za svou řeč nestyděl, ale byl na ni hrdý a dále ji rozvíjel – když i ony prominentní osobnosti se za ni nestydí. Největším úspěchem asi byla účast císařovny na jednom z koncertů. Takovou „misijní akcí“ byla i první beseda na Moravě, kterou F.B. Ševčík spolu s Fr. Kupkou uspořádal v Jedovnicích v září 1846⁴. Tato beseda obnášela sólový zpěv, houslové vystoupení, recitaci, tři sborová vystoupení celkem 30 zpěváků a vystoupení 40 hudebníků – všichni účinkující byli z Jedovnic, jež v té době čítaly asi 1200 obyvatel. Ševčík ovšem krátce po jedovnické besedě musel uprchnout do Vídně, neboť mu hrozilo zatčení – byl křivě udán, že se snažil podnítit nepokoje.⁵

Tvrdou ranou Ševčíkovým snahám byla revoluce z roku 1848, Ševčík dokonce stál u vydávání Vídeňského posla, který byl zasilán na Moravu a měl lid varovat před následováním revolučních snah. Revoluci v Rakousku považoval Ševčík za věc prospěšnou především židům⁶, která Slovanům nemůže nic dobrého přinést. Jeho prorocká slova se naplnila – následná policejní perzekuce dopadla po porážce revoluce velmi tvrdě i na vídeňské Slovany, ač se od ní distancovali. Pro ilustraci – Ševčík uvádí příklad právníka Suchánka, který byl r. 1848 po 18 týdnů držen ve vazbě, nakonec odsouzen na 3 týdny do vězení za to, že ve Vídni nahlas četl z Havlíčkových (povolených!) Národních novin, po propuštění byl odvelen k vojsku, kde brzy zemřel.

Pokud jde o vztah k židům, nepřekročil Ševčík svůj vlastní stín vzorného katolíka 19. století. Ač sám velmi houževnatě pracoval na svém vzdělání, viděl nebezpečí pro stát v tom, že židé dávají svoje děti na studia a tím postupně ovládají rozhodující místa ve státní správě. Dokonce soudil, že i když některý žid nechá syna vyučit řemeslu, dělá to jen proto, aby syn po převzetí podniku mohl o to lépe ždímat dělníky.⁷ Pro nás, kteří žijeme po II. světové válce, by bylo jednoduché ho označit za antisemitu, ale mělo by nám to spíše sloužit k zamyšlení, zda i my nejsme ve vleku iracionálních obav z některých skupin lidí a nepodléháme jiným „teoriím spiknutí“.

Do období porevoluční perzekuce, kdy byly zničeny výsledky vlasteneckého snažení, připadá i ukončení studia na polytechnice v r. 1849. Ševčík se dále věnoval pedagogické kariéře, učil především (ale nejen) matematiku na různých převážně středních školách. Odmítl nabídku na skvělé místo profesora matematiky na nově zřízené polytechnice v Curychu, aby mohl být z Vídně více prospěšný rodné Moravě. O svém vlasteneckém působení ve vídeňských spolicích pak mnoho let mlčel, protože měl obavy, že by kvůli tomu mohl přijít o místo. Od r. 1860 se však znovu zapojil, i když už omezeněji.

Po devět let o prázdninách podnikal cesty po celé monarchii, ale i po Itálii, Německu, Irsku, Anglii, Belgii, navštívil světové výstavy v Londýně 1862 a v Paříži 1867, následně ve Vídni o svých poznatcích pořádal bezplatné přednášky pro veřejnost. V němčině napsal několik odborných knih, v r. 1872 získal titul docent za obhájení práce z hudební akustiky Matematická teorie tónových soustav a napjatých strun. Spojil tak milovanou hudbu a matematiku.

Od r. 1870 po osm let učil matematiku na vyšší vzdělávací škole pro dívky, díky čemuž došel k přesvědčení, že ženy mají stejné vlohy pro matematiku jako muži – tady tedy stín doby překročil. Dokonce pak šest let pořádal bezplatné kursy matematiky pro ženy.

Profesor Ševčík vyučoval několik let na sedmi školách současně, celkový počet jeho žáků za celou jeho kariéru (do r. 1891) byl přes 17.000 (!) – to svědčí o tom, že byl učitelem výborným a vyhledávaným. Za své působení obdržel řadu diplomů a děkovných listů.

Roku 1870 zveřejnil v Poslu z Prahy stať „Máme-li posílati učně do Vídně a máme-li sbírat peníze na jakési školy ve Vídni“. Popisuje lidem v Čechách a na Moravě, jak „obchodníci s lidmi“ slibují chlapcům a dívkám dobré vyučení ve Vídni, kde je pak zavírají do kúlen či chlívů a následně prodávají řemeslníkům za 50 krejcarů až 3 zlaté, přičemž cena nevykrmeného vepře je 20-30 zlatých. Přirovnává je k otrokům a varuje před posláním mládeže do Vídně. Odmítá sbírku po chudých českých zemích ke zřízení české školy ve Vídni a tvrdí, že Češi ve Vídni mají dost peněz a tedy i morální povinnost finančně podporovat rodné země, aby se část odvedených daní vracela zpět. Nutno říct, že sám Ševčík podporoval měrou vrchovatou. Zasiíal finanční i hmotné dary školám, knihovnám, spolkům, farnostem i jednotlivcům, o nichž věděl, že jsou potřební. Při návštěvě Jedovnic vezl dárky dětem, které ale musely předložit vysvědčení – někdo byl obdarován, někdo pokárán. Rozdal tisíce zlatých, rozeslal a rozdal tisíce knih.

Profesor Ševčík dojížděl do Jedovnic, v domě své sestry Josefy Nezvalové⁸ (č.p. 35) měl mládenecký pokoj. Někdy před rokem 1882⁹ zakoupil dům se zahradou č. 49 (dnes Legionářská ulice). I z Vídně se živě zajímal o dění v rodných Jedovnicích, opakovaně organizoval na dálku vlastní kandidátku pro volby do obecního výboru, stál u zrodu místního čtenářsko-pěveckého spolku Vlastimil¹⁰ a byl jeho čestným členem stejně jako přispívajícím členem místní Hasičské jednoty. Roku 1867¹¹ byl jmenován čestným občanem Jedovnic.

Františka Ševčíková

V březnu 1878 se Ševčík seznámil se svou ženou Františkou Barborou, rozenou Schenkovou (*1857), již 30. července 1878 slavili svatbu. Roku 1879 se jim narodila jediná dcera, ta ale záhy zemřela. Manželka pocházela z německého prostředí, ale ovládala i češtinu, angličtinu a francouzštinu, pod vlivem svého muže se brzy naučila plynulé češtině a stala se horlivou vlastenkou.

Za zmínku stojí Ševčíkova vášnivá obrana rukopisů Královédvorského a Zelenohorského z r. 1892, či spíše útok na zpochybňovače jejich pravosti, které považuje za zrádce na vlastním národu. Nepřináší ovšem žádné racionální argumenty, ba tvrdí, že i kdyby snad měli pravdu a rukopisy pravé nebyly – komu by to prospělo? Jen nepřítelům našeho národa. Na druhou stranu se ostře postavil proti znevažování významu J.A. Komenského, ač mu jako jinověrec nemusel „stát za to“.

Roku 1892 dohlížel Ševčík osobně na stavbu nového domu (dům s věžičkou), začalo pršet, chtěl schovat zedníkům kabáty, ale spadl z lešení a hlavou narazil na hromadu kamení. Možná v důsledku toho byl za tři týdny raněn mrtvicí a již nikdy se plně nezotavil, někdy si stěžoval na bolesti hlavy. Roku 1893 darovala jeho žena jedovnickému kostelu nový „vrch hlavního oltáře“ jako poděkování Bohu za uzdravení manžela a dožití jeho sedmdesátin (za 1200 zlatých včetně dopravy a instalace). 16. ledna 1896 byl profesor Ševčík znovu raněn mrtvicí na ulici ve Vídni, když doprovázel manželku na poštu, aby odeslala další dary na Moravu. Vědomí nabyt již jen na chvíli a zemřel 22. ledna, krátce po půlnoci. V pátek 24. ledna bylo jeho tělo převezeno z domu smutku ve Vídni, Obere Donaustrasse 37 do kostela sv. Leopolda, kde bylo za veliké účasti lidí vykropeno a ve dvojité kovové rakvi převezeno drahou 25. ledna do Blanska a odtud čtyřspřežím do Jedovnic, do domu smutku č. 49. V neděli 26. ledna v 15 hodin vyrazil smuteční průvod za účasti 13 kněží, školáků, členů místních spolků s prapory, obecního výboru... a ohromných zástupů lidí. Z radnice i kostela vlály černé vlajky.

Nadační dům pro kněze z r. 1892 (dnes č.p. 49)

V závěti, postupně doplňované a pozměňované, založil prof. Ševčík mj. fond 200 zlatých, z jejichž úroků měla být udržována hrobka, kterou si nechal r. 1895 zbudovat. Původní hrobka byla ohrazena umělecky kovanou mříží a doplněna po stranách pomníku dvěma velkými laternami. Kdeže je jim konec! Současně upozorňuje, že hrobové místo je mu za zásluhy bezplatně a navěky ponecháno. Úroky z dalšího nadačního fondu ve výši 3000 zlatých měl sloužit k udržování nadačního domu pro kněze (neboť Ševčík si byl vědom, že bez podpory kněží by svého postavení nikdy nedosáhl) – jde o dům s věžičkou z r. 1892, měl sloužit dvěma zestárlým vlasteneckým kněžím původem a působištěm z Moravy či Slezska (popřípadě z Čech, ale působit museli na Moravě), do ulice měla být umístěna tabulka s textem „Nadační dům po professoru Frant. B. Ševčíkovi“. Kněží měli mít podle schopností za povinnost zdarma pomáhat ve farnosti a každý pátek sloužit mši za spásu Ševčíkovy duše.

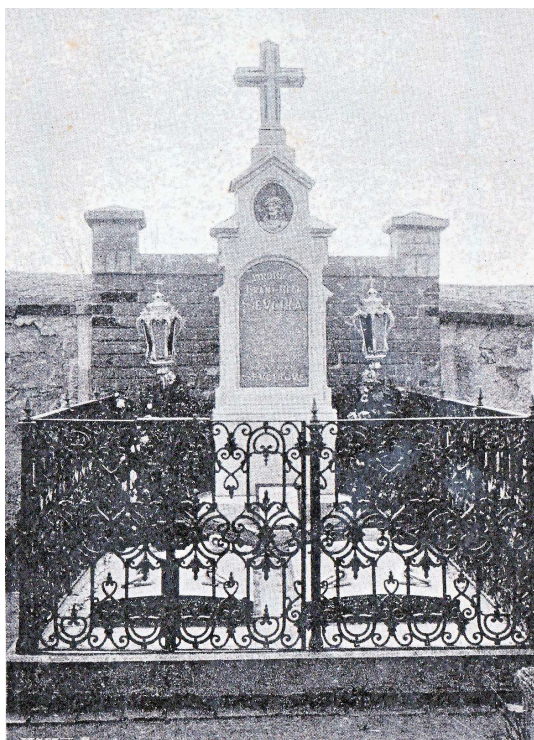
Tabulka na domě není, kněží také ne – ani si nejsem jist, zda odkaz byl někdy naplněn. Z fondu měla být dále financována původní budova č.p. 49 z roku 1877 (měla dřevěnou verandu), kde až do smrti měla žít manželka Františka, po její smrti pak učitel ve výslužbě, na nějž byly stejné požadavky jako na kněze (Moravan či Slezan, vlastenec...), pokud možno hudebník a měl zdarma vypomáhat na kůru. Zajímavé je i ustanovení, že veškeré vybavení obou domů má zůstat provždy namístě a nikdo nemá právo si je přivlastnit.

Odměnu měl dostávat i jedovnický farář, jemuž plynuly ze závěti jisté povinnosti se správou nadace. A nadbytek z úroků se měl rozdělovat mezi jedovnickou chudinu.

Bohužel, I. světová válka a válečné rekvizice, vznik Československa a přechod na korunovou měnu – to vše znamenalo zřejmě zhroucení dokonale a velkoryse koncipované závětní nadace, jež měla kromě jiného zajistit i trvalou připomínku profesora Ševčíka (a jeho manželky) v Jedovnicích. A byť se nekrology v četných listech moravských i českých nesly v duchu, že nikdy nebude zapomenut, jeho jméno dnes už asi ani mnohým jedovnickým nic neříká. Ale zapomenut by být neměl. Poděkování patří všem, kteří o hrobku manželů Ševčíkových pečovali, p. učitel Máčel připravuje ve spolupráci se ZUŠ pásmo o tomto vlastenci – tak snad se jméno a osud tohoto velkého Moravana stane opět známějším.

Nadační dům pro učitele (dnes č.p. 173), foto r. 1898

Hrobka manželů Ševčíkových, r. 1898

Pokud by někdo měl pocit, že vše napsané vyznívá příliš jednostranně kladně, musím dodat, že Horňanského monografie obsahuje i náznaky negativního vnímání F.B. Ševčíka – neurčitě zmiňuje, že měl protivníky i mezi „svými“, že od některých sklízel posměch. Jízlivé komentáře současníků asi mohl vzbudit jeho výběr knih do knihoven, kdy upřednostňoval literaturu náboženskou, historickou a naučnou; některým se nezavděčil ani tím, když posílal staré i jednostranně popsané papíry zdarma školám, aby nejchudší děti měly na co psát (sám kdysi jako student v Brně obcházel kanceláře a žadonil o tyto papíry, jež by byly vyhozeny), jeho provolání k jedovnickým voličům zní dnes příliš pateticky a možná tak znělo již tenkrát... ale otázkou je, zda tehdejší posměváčkové vykonali alespoň zlomek toho, co profesor Ševčík.

Deska na jeho hrobě nese nápis: „*V tmavý hrob zde uložen byl svědomitý učitel, přítel chudých, vzorný člověk, křesťan, vlastenec, který žil dle šlechtné zásady: „Všecko pro druhé, pro sebe nic!“ Požehnaná budiž jeho památka!*“¹²

Josef Plich

¹ Jan Křtitel Horňanský: Professor František B. Ševčík – životopisný nástin. Brno 1898.

² Otec Karel Ševčík byl v letech 1837-46 jedovnickým purkmistrem.

³ Jakub Alois Paděra byl jedovnickým učitelem od r. 1824 do své smrti 10.4.1851.

⁴ Kronikář Alois Roudný uvádí, že beseda proběhla o prázdninách 1845. František Kupka byl úředníkem v jedovnické hutě, spoluřadatelem byl mj. i jeho bývalý učitel Jakub Paděra.

⁵ Vzpomínám, že jsem někde četl podrobnější popis této besedy a následného útěku – ale když jsem teď prohledával sborníky muzea Blansko i SOkA Blansko, nenašel jsem tuto informaci. Podle Aloise Roudného (který vycházel ze zápisů Antonína Ševčíka) uprchl F.B. Ševčík do Švýcarska (?!), místo syna prý byl měsíc v Rájci vězněn otec Karel Ševčík.

⁶ Tvar „žid“ s malým písmenem užívám ve shodě s prof. Ševčíkem, v dnešním vnímání „žid“ znamená rozlišení podle víry (jako muslim, křesťan), „Žid“ pak příslušnost podle národa (jako Muslimové v Bosně a Hercegovině). Prof. Ševčík užíval ovšem tvar „žid“ v obojím významu, resp. významy nerozlišoval.

⁷ V této souvislosti užívá ojedinele pejorativní tvar „židáček“.

⁸ Josefa Nezvalová zemřela v únoru 1896, tedy krátce po svém bratru.

⁹ Na adrese http://www.math.muni.cz/math/biografie/frantisek_sevcik.html (která cituje z Ottova slovníku naučného) se uvádí, že dům koupil r. 1891. Zdá se být logické, že dům se zahradou zakoupil až po odchodu na penzi, kdy měl mnohem více času – do té doby mohl přebývat u své sestry v č. 35. Jenže ve svém dopise „Ctěným pp. voličům do obecního zastupitelstva městečka Jedovnic na Moravě“ z ledna 1882 se podepisuje mj. jako „... majitel domu číslo 49 v Jedovnicích...“.

¹⁰ Vlastimil vznikl 15.11.1863, inspirací byly oslavy 1000 let příchodu věrozvěstů. Prvním předsedou byl Antonín Ševčík z č.p. 73 (téměř jistě bratr F.B. Ševčíka; byl i starostou Jedovnic v letech 1861-75). F.B. Ševčík nebyl založení přítomen.

¹¹ Na str. 89 uvádí Horňanský rok udělení čestného občanství 1867, na str. 76 rok 1868. Bývalý jedovnický kronikář Alois Roudný v nepublikovaném strojopise udává (s odvolávkou na zápisy tehdejšího starosty Antonína Ševčíka), že čestné občanství bylo uděleno 6. ledna 1867. Kromě toho byl F.B. Ševčík čestným občanem Staré Rovně u Jevíčka, Hartinkova u Jevíčka a Veselí u Mohelnice.

¹² Fotografie manželů Ševčíkových a jejich hrobky jsou převzaty z Horňanského monografie, foto nadačních domů z Vlastivědy moravské (Jan Knies, díl okres Blanský, rok 1902).